

CUMA YA DA AŞKINLIĞIN İFLASI

[Friday, or the Failure of Transcendence]

Demhat ABİ

YL, Akdeniz Üniversitesi, Felsefe Bölümü
demhatcann@gmail.com

ÖZET

Cuma ya da Pasifik Arafı, postmodern dönem Fransız Edebiyatı yazarlarından Michel Tournier'in, İngiliz edebiyatının ünlü romanı Robinson Crusoe'nin ada macerasını kendine has üslup ve içeriğiyle yeniden kurguladığı romanıdır. Karakterlerin isimlerinin ana metne bağlı kaldığı roman birçok açıdan orijinal anlatıyı ihlal eder, dönüştürür ve hatta karakterlerin gelişim seyrini Defoe'nin belirlediğinin tam zıttı yöne doğru çevirir. Daniel Defoe'nin romanında köle alıp satmak için yola çıkan Robinson'un yaşadığı felaketler, Tournier'in romanında ustalıkla köleci uygarlığın mantığının deşifre edilmesi için zorunlu olan psikolojik çözümlerin olanağı olarak verilir. Söz konusu mantık; doğayı karşısına alarak kuran aşkınlık mantığıdır. Aşkınlık; Varlığın çok sesli bütünlüğüne hiyerarşik sınıflandırmalar dayatan ve akıl-beden, öz-görünüş, Tanrı-insan, ben-öteki gibi düalist yapıları felsefenin merkezine yerleştiren kavrayışın temel yasasıdır. Robinson Crusoe, miras aldığı bu yasanın etkisiyle mahsur kaldığı adadaki yaşamını

yeniden kurmaya çalışırken hep başarısızlığa uğrar ve yasanın mutlaklığının çözüldüğünü fark ederek daha özsel ve içsel bir maceraya atılır. Bu macerada keşfedeceği şey yaşamın saf içkinliği olacaktır. Bu çalışmada Tournier'in geliştirdiği modern mitolojik-pagan anlatının psikolojik izleği içkinlik kavramıyla ilişkilendirilecek, Robinson'un macerasının kölecilik, tahakküm ve ötekilik gibi temaların eleştirisine dönüşümünün bir portresi olarak sunulacaktır.

Anahtar sözcükler : Cuma, içkinlik, ada, başkası.

KEYWORDS

Friday, or The Other Island is a novel by Michel Tournier, a postmodern French literature writer, in which he reimagines the island adventure of the famous English novel Robinson Crusoe with his own unique style and content. While the characters' names remain faithful to the original text, the novel violates and transforms the original narrative in many ways, even turning the characters' developmental trajectory in the exact opposite direction from what Defoe had defined. In Defoe's novel, Robinson, who sets out to buy and sell slaves, experiences catastrophes that are presented in Tournier's work as necessary psychological unravelings for deciphering the logic of a slave-owning civilization. This logic is the transcendence logic that confronts nature. Transcendence is the fundamental law of a worldview that imposes hierarchical classifications on the pluralistic unity of Being, placing dualist structures such as mind-body, essence-appearance, God-man, self-other at the center of philosophy. Influenced by this law, Robinson Crusoe, while trying to rebuild his life on the isolated island, constantly fails and, realizing that the absolute nature of the law is broken, embarks on a more essential and inner adventure. What he will discover in this adventure is the pure immanence of life. In this study, the psychological trajectory of the modern mythological-pagan narrative developed by Tournier will be linked to the concept of immanence, and Robinson's adventure will be presented as a portrait of the transformation of themes such as slavery, domination, and otherness into a critique.

Keywords : Friday, immanence, island, other.

GİRİŞ

Daniel Defoe'nin en bilindik eseri olan *Robinson Crusoe*, köle ticareti için Pasifik'e açılan bir geminin kaza sonucu batmasından sağ kurtulan tek insanın ıssız bir adada hayata tutunma mücadelesinin anlatıldığı romandır. Roman, 18.yüzyılda yazıldığından sömürgecilik dönemine ışık tutan ayrıntılarla doludur. Bu dönem, Avrupa'dan Amerika'ya açılan denizcilerin ve kolonicilerin yerli halkları köleleştirdiği ve onların topraklarını sömürdüğü kanlı bir dönemdir. Robinson, adaya uğrayan bir yerliyi de kölesi edinerek onu kurtaracak olan gemi gelene kadar adada yaşamını sürdürür.

Michel Tournier 1967'de yayımladığı kitabı *Cuma ve Pasifik Arafı*'nda, *Robinson Crusoe* romanını metinler arası bir yorumla yeniden yazar. Roman, ana metnin birçok unsurunu korusa da anlatının doğasını ters yüz eder. Defoe'nin romanı realist bir maceranın anlatımından öteye gitmez ancak Tournier romanını İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra yazdığı için romandaki sömürge ögesini her yönüyle bir dizi eleştiriye tabi tutar.¹ Bunu yaparken de anlatıyı; psikanaliz, dilbilim, yapısalcılık ve varoluşçuluk gibi modern dönem düşünce akımlarının kavramlarıyla zenginleştirir.

Tournier'in romanında köle alım satımı yapan bir geminin deniz kazasından sağ kurtulan tek insan olan Robinson, ıssız bir adaya düşer. Adada yalnızdır ve kaçmak için bir gemi tasarlamaya çalışır fakat başarılı olamaz. Yaşadığı hayal kırıklıkları onu kopma noktasına getirir de hayata tutunmak için çaba gösterir. Adayı parseller, tahıl eker ve bir de hayvan çiftliği yapar. Kendisini adanın valisi ilan eder ve bir de anayasa düzenler. Adada sağ kalabilmek adına orayı tahakküm altına alması gerekir. Bunu da yalnızca mahsur kaldığı adayı, uzak kaldığı medeniyetine benzetererek yapabilecektir. Robinson için ada, kendi halinde bir değeri olmayan unsurlar yığınidır, onun akışına kendini bırakmak da hayvani doğaya gerilemek sayılır. Ada, aklın ilkelerine göre düzenlendiğinde bir kültürel suret kazanır. Robinson, bu sayede kendi geçmişinden tamamen kopmamayı başarır.

¹ *Cuma ya da Pasifik Arafı* ile *Robinson Crusoe* romanlarının karşılaştırmalı okuması için bkz. (Çanakçı 2018)

Ancak kurduğu düzen çok geçmeden bozulur. Yaşadığı talihsizlikler, Robinson'u başka bir serüvene sürükler. O, adayla simbiyotik bir ilişki içine girerek mitolojik bir dönüşüm pratiğine zorlanır. Ada, her ne kadar ekili biçili bir mekâna dönüşse de bir tarafıyla bütün pragmatik niteliklerinden sıyrılmış, canlı bir varlığa dönüşmüş olarak görünür olur. Bu dönüşümler Robinson'un kişiliğinde birtakım değişiklikler meydana getirir. O doğayla daha doğrudan bir ilişki kurar ve geleneksel düşünce yapılarını eleştiri süzgecinden geçirmeye başlar. Tuttuđu seyir defterine bu dönüşümlerle dair iç gözlemlerini yazar.

Nihayetinde adaya yerli biri uğrar. Robinson bir süreliğine eski kimliğine geri döner ve yerliyi kölesi olarak adadaki işlerinde kullanır fakat bir patlama sonucu geçici bir süreliğine sakatlanan Robinson artık adanın yöneticisi konumunda kalamaz. Nekahet süreci, Robinson için ikinci bir dönüşümü mümkün kılar. Artık doğa(ada), insan aklı tarafından şekillendirilen edilgen bir alan değil, Robinson'un içine dâhil olduğu bir gerçekliktir. Eski kimliğinden büsbütün kurtulan Robinson, yıllar sonra gelen gemicilerle medeniyete geri dönmeyi reddedecektir. Çünkü adaya geldiği zamanki özneliği çözülmüştür artık.

Robinson adayı önce yadsır; orayı kendi dünyasına benzetmek ister, Kutsal Kitabı örnek alır, adaya gelen yerliyi köleleştirir ve ekinleri stoklar. Bütün bunlar, doğal yaşama karşı bir direnç yüzünden yapılır. Tournier, karakterinin yazdığı seyir defteri aracılığıyla bu dirençlerin zeminindeki düşünsel ve ahlaki yapıları ortaya çıkararak eleştirir. Bu yapıların ele alınma biçimleri, Batı düşünce tarihinin aşkınlık perspektifinden bakılınca daha anlaşılır hale gelir.

Batı düşüncesinin temel paradigmatik konseptlerinden biri olan aşkınlık; din ve felsefede deneyimin dışında kalan, gözlemlenenin ötesinde duran, duyular üstü bir gerçeklik düzlemini belirtmek için kullanılagelmiştir. Özellikle tek tanrılı dinlerde Tanrı; yaratmış olduğu evrene, onun yasalarına, zamana, maddeye ve ölüme aşkındır. Aşkınlığın bir diğer kabulü de insanın doğa karşısındaki konumuyla ilgilidir. Bu anlayışa göre insan, doğa üzerinde hâkimiyet kuran, ona anlam yükleyen ve onu kendi akıl ilkeleri doğrultusunda şekillendiren bir özne olarak görülür. Aydınlanma ile ivme kazanan bu düşünce biçimi, insanı, kendi aklı ve iradesiyle dünyayı dönüştürebilen bir fail olarak tanımlar.

Aşkılık düşüncesinde düalist yapılar merkezdedir; Tanrı-evren, ruh-madde, doğa-kültür, ben-öteki, akıl-beden vb. bu yapılara örnektir. Platon, görünen evrenin maddi yapısının karşısına bütünüyle tinsel olan ideaları çıkarır (Arslan 2023). Descartes'in epistemolojisinde düşünce-*res cogitans*-, yer kaplamaya-*res extensa*- aşkındır. İnsan, düşünen bir varlık olarak, iki farklı tözün bireşiminden meydana gelmiştir. Hayvanlar ve diğer canlılar yalnızca yer kaplar. Oysa insan düşünen bir varlık olarak tanrının düşünce tözünü de paylaşır: "Ben, bütün özü ve doğasıyla düşünmekten oluşan ve var olmak için hiçbir mekâna ihtiyacı bulunmayan ve maddi hiçbir şeye bağlı olmayan bir Ben'im" (Descartes 2004, s. 36).

Bu ayrımlardan bir dizi felsefi çıkarım yapıldığında doğanın, Tanrı veya insan karşısında ikincil konuma yerleştirildiği görülür. Descartes'e göre doğa ereksel ya da tinsel değildir, yalnızca mekaniktir (Cevizci 2015). Çağdaşı Francis Bacon, insanın doğa karşısındaki konumunu ilginç bir analogiyle özetleyecektir: Bacon, doğanın tıpkı işkence altında bütün bildiklerini söyleyen mahkûm gibi, zorlama yöntemlerle hünerlerini sergileyebileceğini söyler (Yaylı & Yaslıkaya 2015). Bu görüşün tarihsel sonuçları; doğayı araçsallaştırmak, onu insan-öznenin dilediği gibi kullanacağı bir fabrikaya dönüştürmek, yerli halkları köleleştirerek onların toprağını sömürgeleştirmek olacaktır.

Aşkılık geleneğinin ontolojik tartışmaları modern dönemde epistemoloji ve etik alanında da devam eder. Tanrının evrene ya da doğanın insana olan aşkınlığının yerini insanın *başkasına* ya da insanın *arzusunun nesnesine* olan aşkınlığı alacaktır. Artık aşkılık düşüncesinde insan ya *fazla* ya da *eksiktir*.

Aşkılık, Batı felsefesinin majör düşünce çizgilerinden biri olsa da bu geleneğin karşısında konumlanan ve nispeten minör bir çizgi olan *içkinlik* düşüncesinden söz edilebilir. İçkinlik, aşkılık düşüncesinin ön kabullerini sorgulayan ve doğayı kendi kendine yeten bir oluş süreci olarak değerlendiren felsefi bir yaklaşımdır (Tezcan 2023). Spinoza, Bergson, Whitehead ve Deleuze gibi düşünürler, insanın doğaya hükmeden bir özne değil, onun aktif bir parçası olduğunu savunan felsefi patikalar geliştirerek içkinlik düşüncesinin kapsamını genişletmişlerdir. Doğanın tek bir töze indirgenmesi fikri, insanlığın kendisini doğanın dışına konumlandırarak onun hakkında mutlak söz sahibi olmasını engelleyen ve yıkıcı her eyleminde aslında kendisinin de sonunu getirdiğini sezdiren etik bir tavra işaret eder. Tournier'in

Robinson'u da aşkınlığın alışıldık yasalarına tutunmaya her girişiminde başarısız olduğu için bu gerçeği yaşadığı içsel dönüşümleri sayesinde kavrayarak doğa ile bütünleşir ve içkin bir *oluş* haline yerleşir.

Bu makale, *Cuma ya da Pasifik Arafı* adlı romanın başkarakteri Robinson'un yaşadığı deneyimleri betimsel bir yöntemle ele alacak ve bu deneyimlerin, aşkınlık geleneğinin kabullerinin eleştirisine dönüşümünün izlerini sürerek içkinlik düşüncesine geçişi nasıl mümkün kıldığını irdeleyecektir. Bununla birlikte, Robinson'un yaşadığı mitik-psikolojik süreçleri açıklamak için de Carl Gustav Jung'un analitik psikolojisinin temel kavramlarından da yararlanılacaktır.

1. Robinson Crusoe ve Michel Tournier'in Robinson'u

Daniel Defoe tarafından, İngiliz denizci Alexander Selkirk'in yaşadığı bir olaydan esinlenerek yazılan *Robinson Crusoe*, köle ticareti amacıyla Pasifik kıyılarına açılan bir geminin alabora olması sonucu ıssız bir adada tek başına mahsur kalan Robinson'un hayatta kalma hikayesini anlatır. Defoe'nin eserinden sonra, kahramanların medeniyetten koparak doğanın insafına kaldığı romanlara *Robinsonade* adı verilmiştir (Çanakçı 2018). İslam dünyasındaki *Hay bin Yakzan* anlatısı da bu türe örnek olarak gösterilebilir.

Defoe, İngiliz edebiyatının neo-klasik döneminin en tanınmış yazarlarından biridir. Bu dönem, rasyonaliteye yapılan vurguyla öne çıkar. Aydınlanma çağıının entelektüel atmosferinde şekillenen bu edebi anlayış, kendi içinde tam ve bölünmez bir özne fikrini merkezine alır. İnsan, doğa karşısında üstün konumlandırılır; aklın işlevi ise doğanın rastlantısallığından ve kaotik yapısından bir düzen yaratmaktır. Ancak bu düzen, doğayı baskı altına alma ve dönüştürme pahasına inşa edilmelidir. *Robinson Crusoe*'da da kahraman, mahsur kaldığı adayı aynı rasyonel ilkeler doğrultusunda tasarlamaya çalışır. Onun doğaya tahakküm etme çabası, onu hem medeniyetin temsilcisi hem de doğayı dizginleyen bir özne olarak konumlandırır. Karşılaşacağı ilk yerliye *Cuma* adını verir, onu kölesi ilan eder ve üzerinde hâkimiyet kurar. Ancak romanın sonunda bir İngiliz gemisi adaya ulaşacak ve Robinson ile Cuma'yı Avrupa'ya götürecektir. Robinson hayatının ilerleyen yıllarında yeniden gemi yolculuklarına çıkacaktır. Çünkü bu onun 'alnına yazılmış bir mutsuzluktur' (Defoe 2010).

Defoe, romanı *Robinson Crusoe*'de yolculuğun öncesini, esir düştüğü Türk korsanları ve kurduğu bürokratik ilişkileri uzun uzun anlatır. Tournier ise hikâyeyi Robinson'un adaya düştüğü günden başlatır, yani 29 Eylül 1759'dan. Öncesinde aktardığı ise yalnızca bir tarot falcısının kehanetleridir. Bu kehanetler sonradan hikâyede görünür olacaktır. Geminin kaptanı Van Dyssel'in baktığı tarot falında Demiurgos² görünür. Bu fal sahnesi ile yapılan girizgâh, Robinson'un adadaki kaderine dair bir kehaneti verir. Geminin ismi de Virginie'dir³

Robinson'un adadaki ilk eylemi gördüğü bir tekeyi öldürmek olur ve sonrasında onun etiyile beslenir. İlk günler yaşadığı şoku atlatamaz ki bu yüzden paralize olmuş gibidir. Yalnızca yiyip içer ve bir korulukta uzanır. Bu dalgınlık halinde bir gün uyuklarken; adanın canlandığını, titrettiğini ve mitolojik bir karakterin ufukta görünür olmaya başladığını tahayyül eder, akabinde derin bir korku duygusuyla silkinir. İlk kez aklını kaybedeceği korkusu musallat olmuştur ona; bir an önce bir şeyler yapması gerekecektir, Robinson'un can simidi olacak fikir o sırada belirginleşir: Kaçmak (Tournier 2004, s. 18). Geminin enkazından bir kayık yapmak için ihtiyacı olan malzemeleri alır. Bir de Kutsal Kitap vardır; kendisini adadan kurtaracak olan gemiyi yapmaya başlamadan önce ondan birkaç sayfa okur, Nuh tufanının anlatıldığı bab onun için açık bir gönderme niteliğindedir (Tournier 2004, s. 23). Virgine'nin enkazından Tenn diye çağırdıkları köpeğin de adada olduğunu görünce az da olsa sevinir. Ancak gemi yapımı zorlu bir iştir, bu yüzden sık sık umutsuzluğa kapılır ve böylece tanrısına yakarmaya başlar. Robinson'un aşkınlıkla sınavı başlamıştır.

Kazadan bu yana ilk defa, dudaklarından Tanrı'nın buyruklarına karşı başkaldırı sözleri döküldü. "Tanrım," diye fısıldadı, "eğer kuluna tamamen yüz çevirmediysen ve eğer onun şu dakikalarda, verdiğin büyük üzüntünün ağırlığı altında ezilmesini istemiyorsan, o zaman haydi kendini göster. Yanımda, varlığının kanıtlayacak bir işaret lütfet bana!" (Tournier 2004, s. 26)

Tam bu sırada-tıpkı Nuh tufanından sonra Tanrı'nın insanlığa verdiği sözün nişanesi olarak göndermiş olduğu gibi-parlak bir gökkuşağı doğar (Tournier 2004 s. 27). Bu sayede Robinson

² Platon'un *Timaos* diyalogunda evreni idealara bakara modelleyen, ona biçimini veren yapıcı tanrıdır (Cornford, 2021). O aynı zamanda evreni kendisine benzer kılmak ister. Robinson da düştüğü adayı kendi kültürel mirasına göre şekillendirmek isteyecektir.

³ İngilizcede bakire, el değmemiş anlamına gelen sözcük. Aynı zamanda Amerika'nın ilk kolonilerinden olan Virginia'yı da çağırır.

gemiye tamamlamak için ihtiyacı olan inancı yeniden kazanır. Enkaza dönüp oradan gemi yapımı için ne gerekiyorsa çıkarır. Uzun uğraşlar sonucu geminin yapımı tamamlanır fakat gemiyi hareket ettiremez. Büyük bir hezeyan duygusuyla yeniden hareketsizliğe gömülür. Yaşadığı hezeyan duygusunun, yalnızlığın ve zihinsel fakültelerindeki gerilemenin de tesiriyle Robinson; adadaki domuzların bulunduğu çamura sürüklenir, kendi türdeşlerinden uzaklaşması yüzünden ayakta durma yetisini bile kaybeder, neredeyse hareketsizleşir ve kendi dışkısının içinde yuvarlanır durur. Vücudunu bir hafiflik kaplar, onu hissedemez ve artık dış dünyayı seçemez olur. “Yeryüzüyle olan tüm bağlarından kurtulmuş, geçmişinden yükselip gelerek, hareketsiz yaprakların girişik süsleri arasında dans eden anı kırıntılarını şaşkın bir rüya alemi içinde izliyordu” (Tournier 2004, s. 33). Bu deneyim Robinson’un kendi bilinçdışına doğru bir yolculuğa çıkarır. Yaşadığı gerileme dış dünyadan çekilen libidonun⁴ iç dünyaya akmasına neden olur. Fordham bu süreci şöyle açıklar:

Eğer ortada libidoyu belirli bir doğrultuya yöneltme çabası varsa ya da bastırma eğilimine bir engel oluşturuyorsa, kısacası, şu ya da bu nedenden (bu, belki çevre koşullarının çok zorlaşması da olabilir) bilincin düzenlenmesi bozulmuşsa...ileriye doğru hareket olanaksızlaşır. O zaman libido gerisin geri, bilinçdışına doğru akar ki bu da sonuçta bilinçdışının enerji ile aşırı yüklenmiş, kendisine bir çıkış yolu arar bir duruma gelmesine yol açar. Böyle durumlarda bilinçdışı belki de bir fantezi ya da bir çeşit nörotik belirti biçiminde bilince sızacaktır. Çocuksu, hatta vahşi davranışlar biçiminde de görünebilir (Fordham 2001, s. 21)

Robinson, çamurdayken gökten ilahi bir müziğin yükseldiğini duyar. Ufka doğru baktığında beyaz bir yelkenlinin ona doğru geldiğini görünce hemen çamurdan çıkar. Geminin güvertesinde bir çocuk korosunun duymuş olduğu şarkıyı söylediğini görür, onlara el sallar, bağırır fakat kimse ona dikkat etmez. Fark edilir olmak için hemen suya atlar ve tuzlu su boğazına dolarken geminin güvertesindeki korkuluklardan birine dirseğini dayamış bir genç kız figürüne gözü takılır. Robinson kızın kim olduğunu başta çıkaramaz ve bir baygınlık geçirir, uyandığında ise gördüğü silüetin yıllar önce ölmüş kız kardeşine ait olduğunu hemen çıkarsar; Robinson hala bilinçdışındadır, dalgalar onu adaya sürüklemiştir. Bu yanılsamanın yarattığı ikinci bir hezeyan onu yeniden diriltecektir ve kaderini eline almak için çabalayacaktır artık. Robinson, daha önce Virane Adası olarak vaftiz ettiği adayı yeni bir isimle vaftiz eder. Kutsal

⁴ Jung’a göre libido; Freud’un kabulünün aksine, cinsel enerjiyle sınırlanmayacak kadar geniş bir içerime sahiptir: “Daha geniş bir bakış açısından libido genelde dirimsel enerji ya da Bergson’un *élan vital*’i (yaşam atılımı) olarak anlaşılabilir.” (Jung 2018, s. 55).

Kitap umutsuzluğu günah kabul ettiği için ona Latince umut anlamına gelen *Sperenza* adını verir.

Çamurda geçirdiği günler onun ne zamandır adada olduğunu hesaplamasını zorlaştırmıştır. Zamanı saptamak, Robinson'u tarihsel kişiliğine yeniden kavuşturacaktır. Aksi halde lineer zaman yerine döngüsel zamana hapsolacaktır ki bu da başka bir gerileme, yani yeniden çamura batmak demektir. Modern düşüncenin bir başka aşkınlık kabulü burada dikkatleri çeker; İnsan, doğanın döngüsel akışının aksine kültürel bir ilerleme dinamiği içerisinde. Comte'e göre tarih; basitten karmaşığa, ilkelikten olgunluğa doğru ilerleyen bir süreçtir ve bilim sayesinde insan gelecekte bağımsızlaşabilecek-yani doğadan aşkınlaşabilecektir (Aysevener 2015, s. 98). Bu ilerleme mantığı Robinson'un çamurda yaşadığı deneyimi Hristiyanca bir riyazete benzetmesinde de belirgin olur. İçinde bulunduğu koşulları kendi lehine çevirmesi için adayla başka tür bir ilişki kurmalıdır.

Hristiyanlık görüşünün temeli doğanın ve nesnelerin reddine dayanır. *Sperenza*'ya karşı fazlasıyla yapmaya alıştığım ve neredeyse ölümüne neden olan da bu reddetmedir. Tam tersi, sadece ve sadece adamı kabul etmeyi ve ona kendimi kabul ettirmeyi öğrendiğim zaman zayıflığı yeneceğim. (Tournier 2004, s. 43)

Robinson bu haliyle Orta Çağ'ın dinsel bakışından, Yeni Çağ'ın doğayı araçsallaştıran bakışına yerleşmiştir. Salt hayatta kalmanın, bir diğer deyişle hayvanlar gibi yiyip içip dolanmanın ölüm demek olduğunu ekler; onun için esas olan örgütlemek ve düzenlemektir. "Erdemli olmak demek gücünü olumlamak, şeyler üzerindeki egemenliğini kanıtlamaktır; dünya nimetlerine sırt çevirme, çilecilik, kadercilik ise *çamur* demektir" (Tournier 2004, s. 42). Adadaki bir ağacın gövdesine çizmiş olduğu çentikler sayesinde tarihi saptamaya çalışır. Önce geminin enkazından çıkarmış olduğu buğday ve arpayla toprağı sürer, ardından bitkilerden yaptığı çitlerle adadaki oğlakları ve keçileri bir sürü halinde toplar. Robinson'un başına gelenler uygarlığın gelişim kavşaklarındaki dönüşümlere paraleldir: Öldürdüğü tekeyi yemesi avcı-toplayıcı dönemin, ektiği buğday ve arpa tarım devriminin ve son olarak da hayvanları ehlileştirmesi hayvancılığın mizansenisi gibidir.

Robinson'un ektiği tahıllar başak verir. Dinsel duygular eşliğinde onları toplamaya, eleğe vurmaya başlar, kısa süreliğine de olsa bu kadim uğraş mevcut durumunun ağırlığını

hafifletmiştir. Ekinleri harmanladıktan sonra ilk ekmeğini yapar ancak yemez, onu daha sonraya bırakır. “Daha sonra...Bu iki basit sözcükte ne kadar da çok vaat var! (Tournier 2004, s. 49). Ona göre Moğollar ve diğer barbar halklar bulduklarını yemeyi, tüketmeyi ve yok etmeyi alışkanlık haline getirdiklerinden kendileri de yok olmaya mahkumdur. Robinson 16.yüzyılın köleci-merkantilist⁵ perspektiften adadaki tarım alanlarını arttırır, sıkı çalışma disiplini uygular ve hasadın çoğunu yalnızca biriktirir.

Zaman meselesi için de ustalıkla bir su saati tasarlar, zaman onun için artık sürgit akıştan ibaret değildir; uğrakları belirlenmiş bir ilerleme patikasıdır, kısaca evcilleştirilmiştir. Robinson zamanı karanlığa düşmekten kurtarmıştır ve böylece kendini de kurtarmıştır, yine bir zafer duygusu hisseder. Robinson için doğanın kendinde akışı bir kötülük durumudur ve onunla mücadele edilmelidir. O hala aşkınlığın doğadan ayrı özne kabulünün dolaylarındadır.

Bundan böyle ister yazayım ya da yemek pişireyim, zamanım mekanik, nesnel, çürütülemez, dakik, kontrol edilebilir bu tik tak sesiyle sezdiriliyor. Kötünün güçlerine karşı zaferi tanımlayan bu sıfatlara ne kadar da açım!” (Tournier 2004, s. 55)

Robinson bu düzenlemelerle de yetinmez. Adadaki 1000.gününde adanın anayasasını yazmaya başlar, bunu Tevrat’tan aldığı esinle 6 emir biçiminde yapar. Oruç tutmayı ve çamurda vakit geçirmeyi cezalandırır. Robinson’un bu yasağı, içindeki bir gücün, onu yine çamura-yani doğanın içine- sürüklemesini engellemek içindir. Sömürge valisi olarak bu yasağı koymas, Amerika’daki sömürge valilerinin beyazlar için koydukları yasakları hatırlatır: “Gerçekten de Jamestown (Virginia) valilerinin karşı karşıya bulunduğu bir sorun, Kızılderili hayatının beyaz yerleşimciler için oldukça cazip olmasıydı ve ‘Kızılderililerle birlikte yaşamak üzere kaçanlara ölüm cezasını öngördüler” (Harman 2021, s. 252).

Ada artık hukuki bir statüye kavuşacaktır ki bir grup Arokan yerlisi adaya çıkar. Gizlenerek onları izleyen Robinson korkunç bir ayine tanıklık eder. Ateşin etrafında dans eden kadın bir

⁵ “Merkantilizm’in kökeni merkant kelimesinden gelmekte olup Latince tüccar anlamına gelmektedir. Orta Çağ ile Fizyokrasi arasındaki özellikle Batı Avrupa’da yaşayan bir iktisadi düşünce akımıdır. Bu düşünce akımına göre, devletin zenginleşmesini sağlamak ekonomi politikalarının hedefidir. Bu sebeple kıymetli maden (altın, gümüş) girişini arttırmak ve stok yapmak bu düşünce akımının önerileri arasındadır” (Adaçay 2018, s. 35). 16.yüzyılda Avrupa’da etkin olan merkantilizmin sonuçlarından biri de diğer dünya ülkelerinin ham maddelerini sömürmek ve yerli halkı köleleştirmek olacaktır.

şaman ve onu çevreleyen bir grup yerli vardır. Şaman sırasıyla orada bulunanların yüzlerine bakıp dansa devam eder ve sonunda birini işaret eder, grup hemen işaret edilenin üzerine atılarak kolunu bacağını koparır. Robinson'un ceza yasası hazırlarken bu olayla karşılaşması ilgi çekicidir çünkü şaman kabiledaki suçu sezgisel güçlerin yardımıyla ortaya çıkarmıştır. Robinson, Tevrat'ın on emrini örnek almıştır fakat karşısında bambaşka bir ceza hukuku vardır. Bu olay çok geçmeden onu alarm durumuna geçirir. Yedinci madde adanın tahkim edilmiş alan olarak ilan edilmesidir. Evini neredeyse bir cepheye çevirir, bir başkasının varlığına duyduğu ihtiyacın yerini başkasından duyulan korku alır böylece. Robinson adada sıkı güvenlik önlemleri alarak izolasyonunu artırır ve bu sayede yerliler onu bulamaz.

2. Başkasının Yokluğu ve Robinson

Robinson kendini yerlilerden korumayı başarmıştır ancak kurduğu sisteme rağmen yalnızlık Robinson'un kişiliğinde birtakım değişiklikler meydana getirir. Geminin enkazından çıkardığı defteri *seyir defteri* olarak kullanır. İç gözlemlerini yazdığı bu defter Robinson'un dönüşümlerinin tutanaklarıdır. Yalnızlığının üstesinden gelebilmek için adayla ne kadar uğraşsa da benliğindeki birtakım çözümleri engelleyemez. Tournier, Robinson'un defterleri aracılığıyla modern felsefenin *kendilik, başkalık ve özneler-arasılık* gibi belli başlı temalarına dair birtakım eleştiriler getirir.

Robinson, evvela Descartesci bir kendi içinde bölünmez ve maddeden bağımsız bir özne olup olmadığını ve benliğinin başkasının varlığından kopuk bir töz olarak kabul edilmesinin imkanını sorgulamaya başlar. O, başkasının yokluğunda kendiliğinin de dağılmaya yüz tuttuğunu fark eder. Başkalarından bağımsız tözsel bir öznelliğin kabulü imkansızlaşır. Robinson'un kişiliğinde vücut bulan aşkınlığın ilk çözülmesi böylece başlamış olur. Seyir defterine şunları yazar:

Artık biliyorum ki her insan, alışkanlıklar, uyaranlara karşı gösterilen tepkiler, cevaplar, düzenekler, saplantılar, düşler ve benzerlerinin sürekli temasıyla oluşmuş ve değişmeye devam eden sonuçları kapsayan, kırılgan ve karmaşık bir yapı iskeletini içinde-ve sanki üzerinde-taşıyor. Özsuyundan mahrum kaldığından bu nazik çiçeklenme sararıp solar ve dağılır. "Başkası", evrenimin temel taşı... (Tournier 2004, s. 44).

Modern felsefenin temel sorunsallarından biri de *başkasıdır*. Özellikle Hegel'den sonra, Descartes'in *cogito*'sunun aşkınlığı sorgulanmış, benliğin oluşumunda başkasının rolüne vurgu yapılmıştır (Balanuye 2008). Hegel'e göre uygun bir "benlik" tanımının yapılması için insanın çevresindeki dünyayla girdiği etkileşimlerin de dikkat alınması gerekir (İzmir 2013, s. 43). Hegel'in analizlerinden etkilenen fenomenoloji geleneğinin takipçileri; *başkalık*, *öznel-arasılık*, *dünya-içinde-varolma*, *başkası-için-varlık* gibi kavramları felsefenin gündemine taşıyarak öznelliğin kuruluşundaki *başkası* unsurunun mahiyetini analiz etmişlerdir (Smith 2003, s. 48).

Hegel'in analizlerinden etkilenen Lacan'a göre ise insan doğduktan sonra kendi varlığını ancak *başkası* aracılığıyla kavrayabilir. Ona göre insanın varlığı üç düzlemde gerçekleşir: Gerçek, İmgesel, Simgesel (Balkaya 2013, s. 50). Ana rahmindeki, ya da doğduktan sonra henüz imge oluşturamayan bebek, Gerçek düzleminde. 6-18 ay arasındaki 'ayna evresi' süresinde çocuk kendi varlığının bütüncül bir imgesini dolayimli bir şekilde fark ederek İmgesel evreye geçiş yapar. Bu sayede o Gerçek'ten tamamen kopacaktır, Gerçek ona aşkınlaşacaktır. İmgesel evreden de toplumsal yasaların geçerli olduğu Simgesel evreye geçiş yapacaktır (Balkaya 2013). Simgesel evren dilin evrenidir: "Benin içinde "ben" diyerek özneleşebileceği dilsel, gramatik ve kültürel yapıdır. Özne simgesel düzeni hazır bulur ve onun yasalarına uymak zorunda olduğunu Babanın-Adı yoluyla öğrenir" (Zizek 2015, s. 250). Dil ise Gerçek'e ulaşamaz, yan yollardan gider, metaforlar kullanır, insanın bilinçdışı da haliyle dil gibi yapılanmıştır. (Lacan 2013, s. 26)

Çevreleyen dünyanın matematiksel bir uzama dönüşmesi Robinson'un benliğindeki genleşmeyi engelleyemeyecektir çünkü konuşma yetisini kullanmadığı için dili bozunuma uğrar, bu eşzamanlı bir şekilde zihnindeki bulanıklığı artırır, bunun önüne geçmek için ağaçlarla, hayvanlarla konuşmaya çabalar ama faydası olmaz, soyutlama becerisini yitirmeye başlar, sözcüklerin yalnızca ilk anlamı kalır. Simgesel düzenden kopmuş olduğu için artık abartıya, metafora veya şiirsel ifadeye başvuramaz.

Kafamda somut şeyleri belirtmeyen sözcüklerin anlamıyla ilgili kuşkular beliriyor. Sözcüklerin yalnız ilk anlamıyla konuşabiliyorum. Eğretileme, yeğinsene, abartma konularında büyük bir dikkat göstermem gerekiyor." (Tournier 2004, s. 56)

Robinson, başkasının yokluğunda perspektifinin dağılmaya başlamasının ardından adayı eski bütünlüğünde göremez. O, artık ada üzerinde tam olarak duyumsal bir hüküm veremez çünkü Husserl' göre: "Bir nesneyi tam anlamıyla kurmak için özneler-arasılığa (intersubjectivity) ihtiyaç duyarız. Bir nesneyi aynı nesne olarak tecrübe yetisinde olan muhtemel özneler cemiyeti olması gerekir" (Lewis & Staehler 2020). Bu noktada Robinson, başkasının yokluğunda adayı sanrısar bir nitelikte kavramaya başlar. Deleuze bu durumu şöyle açıklar:

Gücüllükleri, virtüellikleri olmayan, çiğ ve karanlık bir dünya: olanaklılık kategorisi çökmüştür. Belli bir uzay ve zaman düzenine göre bir zeminden çıkıp ona dönen görece uyumlu şekiller yerine artık sadece ışıklı ve yaralayıcı soyut çizgiler vardır, başkaldıran ve yutan bir zeminsizlik vardır. Sadece öğeler..." (Deleuze 2023, s. 337)

Uzun zamandan beridir yüzüne bakmadığını hatırlayan Robinson, enkazdan çıkardığı aynayı eline alır, çok bir şey değişmemiştir sanki ancak yüzü ona *biçimsizleşmiş* gibi gelir; kanı çekilmiş, cansızlaşmıştır. Başkasının varlığının bir eksikliği de burada duyumsanır. Yüzümüz, benzerlerimizle olan karşılaşmalarımızda yoğunluk değiştiren biçimlere sahiptir. Başkasının yokluğunda bu biçimler çoğulluğu yerini donuk bir bakışa bırakır, gülmek bile neredeyse imkansızlaşmıştır. "Yalnızca bir dost gülümsemesi ona gülümsemeyi geri verebilirdi" (Tournier 2004, s. 74). Levinas'a göre *başkasının yüzü* bize etik bir sorumluluk yükler ve hatta dilin ve anlamın kökeninde bile *yüz* vardır. "Yüz, dünyayı konuşulabilen, anarşik olguların müphemliğini bertaraf edebilen bir yer haline getirir." (Gözel 2018, s. 226). Tam da o sırada Tenn sahibine bakıp gülümser, Robinson'u ufak bir heyecan dalgası sarar, yalnızca insan değildir gülümseyebilen, Tenn'in gülümsemesi yavaş yavaş Robinson'a da gülüşünü kazandırır.

Başkasının yokluğunda Robinson adayla dolaysız bir ilişkiye girmek zorunda kalır. Bu bir aksaklık sebebiyle mümkün olacaktır. "Adayı görüşüm adanın kendisine indirgendi" (Tournier 2004, s. 45). Robinson adada gezintiye çıktığı bir gün eve döndüğünde su saatinin durmuş olduğunu fark eder. Normalde bu çamura batmak, gerilemek demektir. Ancak saatin çalışması için düşen su damlalarının seslerinin yokluğu dingin bir sessizlik yaratmıştır. "Zaman havada asılı kalmıştı" (Tournier 2004, s. 76) Robinson ise bu sessizlik anında tefekküre dalmak ister. Tefekkür içkinliğin mutluluk halidir. Balanuye içkinlik ve tefekkür hakkında şunları söyler:

Yaşam olarak içkinlik, tefekkür halindeki yaşamdır. İçkinlik olarak yaşam, eyleme geçmeyen bir yetidir. Bu nedenle ‘hiçbir şeyde olmayan bir içkinliktir’ çünkü hiçbir şeye bağlı değildir ve hiçbir şey bağımlı değildir. Yaşam kendine gönderme yapar ve kendi içinde durur. İçkinlik kendine ait olan, kendi kendine yeten bir yaşamı ifade eder. Bu kendine yeterli mutluluktur. (Balanuye 2020, s. 27)

3. İçkinlik Düzleminin Keşfi

Bu tefekkür anlarında Robinson adayla kurduğu araçsal ilişkisinin dönüşeceği bir deneyim yaşar. Adanın derinliklerine doğru gittiği bir gün oradaki bir mağaraya doğru sürüklenir ve kendini eylemsizliğin içine gömer. Burada uzun süre kalacaktır. Yaşadığı psikolojik dönüşüm, adayla kurduğu ilişkinin bir özne-nesne, amaç-arac ilişkisinden öteye geçmesine imkan sağlayacak, aynı zamanda bir dizi epistemolojik çıkarımla içkinlik düşüncesine yerleşmesini mümkün kılacaktır.

İçkinlik, aşkınlık geleneğinin ön kabullerini eleştiriye tabi tutarak yeni ontolojik ve epistemolojik alternatifler üreten düşünce patikalarının genel başlığıdır. Spinoza, Bergson, Whitehead ve Deleuze bu patikanın en önemli filozoflarıdır. Spinoza, ontolojik olarak evrene ya da Varlığa aşkın bir tözü, ya da Tanrıyı felsefesinden dışlar. Ona göre doğa, eylemek için kendisinden başka, aşkın bir töze-tanrıya- ihtiyaç duymaz, o tek tözdür. (Spinoza 2012). Bergson ve Whitehead, Varlığı tek bir oluş düzleminde gerçekleşen bir süreç olarak kabul ederler (Cevizci 2015). Deleuze, Spinoza’nın felsefesini geliştirerek kendine has bir felsefi tavır ortaya koyar. O aşkınlığa yaptığı eleştirilerin karşısına farklı bir felsefi programla çıkar ve bunu *içkinlik düzlemi* olarak kavramsallaştırır. İçkinlik düzlemine göre insan doğaya şekil veren bir özne değil, onun kendi deviniminin aktif katılımcısıdır.

İçkinlik düzleminin bir diğer önemli kavramı da *farktır*. Bu kavram sayesinde Deleuze, varlığın sürekli değişiminin altında yatan sabit, değişmez özlerin kabulüne dayanan ontolojilerin eleştirisini yapar. Ona göre Varlık; özdeşlik, analojik, benzerlik gibi kategorilerle anlaşılamaz. (Deleuze 2017). Her şey, sürekli bir oluş içerisinde var olagelir. ‘Var olan kendinde farktır; bütün özdeşliklerin, ayrımların ve olumsuzlamaların toprağını besleyen saf farktır. Felsefenin görevi farkın kavramlarını yaratmaktır’ (May 2017, s. 38). Varlığın özünde bir özdeşlik noktası aramak beyhudedir. O her zaman kendisini fark olarak gösterendir (Deleuze, 2017).

İçkinlik düzleminin bilinen kabullerinden biri de varlığın *tek anlamlı(univocal)* yapısıdır. Deleuze ve Guattari tek anlamlılık hakkında şunları söyler.

Her şeyin yalnızca hız ve yavaşlıkla ayırt edildiği sabit düzlem. Varlık farklılaşan her şeyin tek ve aynı anlamında söylenir. Burada tözün birliğinden değil, bu tek ve aynı yaşam düzleminde birbirinin parçası olan değişimlerin sonsuzluğundan söz ediyoruz (Deleuze & Guattari 2023a, s. 269).

Felsefe Nedir? de Deleuze ve Guattari, üç farklı aşkınlık biçimi olduğunu öne sürerler: Plotinosçu aşkın Bir'in ontolojik aşkınlığı, varlığın öte fikriyle anılmasını mümkün kılarken, Kantçı *kendinde-şey* ise gerçekliğe dair bilgimizi, insan-öznenin anlama yetisinin kategorileriyle sınırlar. Husserl ise Kant'ın çizgisinden ilerleyerek geliştirdiği felsefesinin başat kavramlarından biri olan transandantal-ego ile aynı aşkınlıkçı düşünceyi devam ettirir. Husserlci fenomenolojik gelenek içerisindeki aşkınlığı ise şöyle ele alırlar:

Husserl içkinliği, öznelliğe yansıyan bir yaşantı akışının içkinliği olarak kavrar, ama bütün bu saf ve hatta vahşi yaşantı, onu kendinde temsil eden ben'e bütünüyle ait olmadığından, aşkın bir şey, ufukta, aidiyet-dışı bölgelerde yerleşir. (Deleuze & Guattari 2023b, s.52)

Kant ve Husserl'in transandantal-egosu; deneyimi, yalnızca insan-öznenin bilişsel çalışma prensipleriyle mümkün kılan bir çerçeveye yerleştirir. İçkinlik düşüncesinde insan-öznenin bu ayrıcalıklı epistemolojik pozisyonuna yer yoktur. Bu yüzden, Deleuze ve Guattari'ye göre felsefe tarihini 'içkinliğe çatma' tarihi olarak okumak da mümkündür. Çünkü içkinliğin kaotik akışı korkutucudur, çünkü özdeşlikler yoktur, oluş, sonsuz bir fark-ola-geliştir. Aşkınlık geleneğinin 'serapları' yani soyut yanılsamaları ise, içkinliğin sonsuz devinimlerini kaldıramadığımız için üretilmişlerdir (Deleuze & Guattari 2023b). Ezeli-ebedi ya da tümel kavramlarla bastırılan, dondurulan ve sıkıştırılan bir aşkınlık düşüncesinden kurtuluş için, içkinliğin bu kaotik dolaylarında gezinmek gerekir. "Aşkınlık ve kaos arasında bir seçim yapacaksınız" (Deleuze & Guattari 2023b, s.57).

Robinson, saatin durmasıyla ikinci bir kişilik elde etmiştir; adadaki tonlarca baruta baktığında kendini Zeus gibi hisseden vali, general, savaşçı Robinson ve adadaki su saati durduğunda yüreğinin, teninin sesine kulak veren daha *dişil* bir Robinson. İçinde keşfettiği dişil taraf,

*anima*⁶ mağaraya bakışını değiştirir, o artık barutları sakladığı bir depodan ziyade derinliklerine inildiğinde bazı soruların cevaplarını bulabileceği gizli kıvrımlarının olduğu bir geçit gibidir. Orayı keşfetmek için derin bir arzu duyar fakat bu zorlu bir görevdir. Mağara karanlıktır ve nefes almak güçtür; ancak karanlığı göze almalı ve bu kutsal çağrıya yanıt vermelidir, bu iniş için en sert değişimleri bile kabul edecektir. Robinson içkinliğin kaosuna adım atmıştır. Tournier, bu kaosu, Robinson'un kendi bilinçdışına yaptığı mitsel-sembolik yolculuğu tasvir ederek başlatır.

4. Mağaraya (Adanın Rahmine) İniş

Mağaraya iniş metaforu psikanalizde sıklıkla bilinçdışına girişi sembolize eder, daha özel olarak da ana rahmine dönüşü çağırıştır; zira o dar, sıkışık, nemli ve karanlıktır. Ve o karanlıkta bir hazine gizlidir (Jung 2020). O hazine şimdiye kadar göz ardı ettiği, bastırdığı ya da toplumun isteklerine kurban ettiği kendiliğinin öteki unsurlarıdır. Robinson kendi bilinçdışı katmanlarına yapacağı yolculukta benliğinin özgürleşmesi için halihazırda onda mevcut olan içsel güçleri harekete geçirecektir. Robinson, bilinçdışının bilincine olan aşkınlığını da dönüştürecek bir deneyime kendini bırakır.

Adanın derinliklerine doğru ilerlediğinde karanlık onu ürkütmez çünkü bir tarafıyla *Speranza*'yla birlikte olduğunu düşünür; kumsaldaki dalgaların kırılmasını, palmyelerin devinimini, kuşların uçuşunu hisseder. Tüm bunlar, adanın *merkezine* gittikçe yaklaştığını sezdirenen göstergelerdir. Mağara, derinliklerine inildikçe daralmaya, kayganlaşmaya başlar, Robinson en dip kısmında ise bir yuva görür; oraya yerleşmek için dizlerini göğsüne çeker ve kafasını eğer, bu cenin pozisyonunda bedeninin sınırları silikleşir artık.

⁶ Analitik Psikolojinin önemli kavramlarından biri olan Anima, erkeğin psişesindeki dişil niteliklerin arketipik imgesidir. O sıklıkla bilinçdışına açılan yolda ilk karşılaşılan ve erkeği kendi bilinmezine alıştırarak figür olarak karşımıza çıkmaktadır.

Robinson adayla girdiği bu simbiyotik ilişkide benliğinin öznel-arası uzamdaki işlevselliğinden öte kısımlarını keşfeder. Artık başkasının bakışından müteşekkil bir ben olarak değil, onu çevreleyen dünyanın duyumsal yoğunluğunun aktif katılımcısı olarak var olacaktır. Benliğinin aşkınlığının çözüldüğü bu anları Robinson defterine şöyle kaydeder: “Artık biliyorum ki başkasının varlığı, insanoğlu için temel bir öge olmasına rağmen, yeri doldurulamaz değil. Evet gerekli ama vazgeçilemez değil” (Tournier 2004, s.96). Düzen, çalışma ve aklın ilkelerine göre adayı işleme gibi takıntılarından böylece kurtulan Robinson için doğal akışın içine yerleşmek bir özgürleşme anıdır:

Yaptığım şeye inanmadan çalıştığım zamanlar oluyor, hatta çalışmanın niteliği ve niceliği bundan hiçbir zarar görmüyor. Aksine, bazı çabalarda tekrardan doğan öyle bir sarhoşluk var ki bunun da en önemli yanı akla ihanet için çalışması: İzlenen amacı düşünmeksizin, çalışmak için çalışmak (Tournier 2004, s.94)

Robinson artık çamura batmadan, saatin hesabını da tutmadan *olabiliyordu*. Şuraya buraya, belirli bir amaç için dağılmış nesneler artık işlevlerinin dışında bir görünüm elde ediyor, kendi için var oluyordular. Yani onlar, yönelimsel doğalarını kaybediyorlardı. Adaya geldiği günden beridir ilk kez bu kadar dingin hisseder. İçinde bulunduğu hali *masumiyet* anı diye kaydeder. Bu hafifliğin yarattığı gevşeme kendilik algısına dair felsefi meditasyonlara dönüşecektir. Robinson seyir defterine uzunca bu meditasyonları yazar. İnsan algısının dışında kalan karanlık *kendinde-şey* fikri kabul edilemezdir, çünkü şeylerin üzerinde bir ışık demeti saçan bir benden söz etmek anlamsızdır, şeylerin kendilerinden saçılan ışıklar vardır olsa olsa (Tournier 2004, s. 79). Ona göre felsefede aşkın özne-transandantal ego-şeylerin üzerinde dolanan bir kandil gibi kabul edilmiştir. Şeylerin duyumsanabilir öğelerden oluşmuş olması insan-öznenin varlığını gerektirmez. Onlar bütün özellikleriyle bir tür bakirelik halinde, mutlu yalnızlıklarının içinde yaşarlar (Tournier 2004). Robinson bunu birinci tür bilme diye kabul eder. Ardından olan şey bir kıvılcım, bir çatlamadır, öznenin doğuşudur bu; o nesnelerin renginden ağırlığından bir bölüm koparır sadece, dünya bir duyular yığına dönüşmüştür. Öznenin doğuşu bir mucize değil, nesnenin derecesindeki bir düşüştür. Duyuların sonsuz çeşitliliğinde insan-öznenin konumu ikincildir, öyle ki şeylerin sonsuz renkliliğinin insan-öznedeki karşılıkları kısmidir. Bu yüzden “Özne küçük düşmüş bir nesnedir. Gözüm ışığın, rengin kadavrasıdır. Burnum, gerçekdışı oldukları kanıtlandıktan sonra kokulardan kalan tek şeydir” (Tournier 2004, s. 80).

Robinson sık sık adanın rahmine yolculuk yapar. Mağarada artık günlerin veya kendiliğinin muhasebesini yapmaz. İlk kez adayla bir bütünlük ilişkisi içerisine girmiştir. Robinson'un mağaraya inişi yeniden doğuş ritüelini icra etmek içindir. "Bu, eski benliğin gömüldüğü ve yeni olanın, kutsanmış ve saf olanın doğduğu bir süreçtir ve her zaman anneden kopma biçiminde gerçekleşir" (Jung 2020, s. 463).

Bu derinlik derecesinde Sperenza'nın dişil doğası, analığın bütün özelliklerini üzerinde topluyordu. Uzamın ve zamanın sınırlarının zayıflaması, Robinson'a daha önce hiç olmadığı kadar çocukluğunun uykuya dalmış dünyasına girmesine olanak sağladığı için, annesi hiç aklından çıkmıyordu (Tournier 2004, s. 87).

Bu yeniden doğuş ritüeli aynı zamanda sembolik bir ölüm ritüelidir. İnsanlık tarihinde bu tür ritüeller erginlenme amacıyla sıklıkla icra edilmişlerdir. Bununla, erginlenecek kişinin çocukluktan kalma duyarlılık formlarından ve korkularından sıyrılması amaçlanmıştır. (Campbell 2024)

Bundan böyle hayatım, hayranlık verici sağlamlıkta bir kaidenin üzerine oturtulmuş, kayanın kalbine demir atmış ve onun içinde uyumakta olan güçlerle doğrudan bağlantılı. Önceden bende hep, mide bulantısı ve iç sıkıntısı kaynağı olan, kaypak, dengesi bozuk bir şeyler vardı...Ana rahmi karanlığın o tatlı huzuruyla mezar huzurunu, yaşamın berisini ve ötesini, mucizevi bir şekilde bir araya getiriyor (Tournier 2004, s. 91)

Ancak adayla girdiği bu özdeşleşme bir tehlikeyi barındırır. Mağarada saatlerin nasıl geçtiğini, orada kaç gün kaldığını bilmez haldedir ve hiçbir şey yiyip içmiyordur, dışarıda çakan bir şimşek bir anlığına uyuşuk benliğini hareket geçirir, bu olay onda derin bir kaygı yaratır. Robinson bu kendinden geçme halinin bir yutulma, sınırların silikleşmesi, kendiliğin dağılması olduğuna dair bir sezgi tarafından uyandırılır. Burada şimşek sembolü onu regresyondan kurtarır. Zeus ile özdeşleşmiş sembolün kurtarıcı rolü görmesi de manidardır çünkü: "Semboller, gerileyen libidonun ana rahminde sıkışıp kalmaması için ifade, köprü ve ipuçları olarak yardımcı olurlar." (Jung 2020 s. 438)

Bu sezginin kökeni insanlık kadar eskidir. Anneye dönüş isteği bir gerilemedir, ancak bu gerileme her zaman bir yeniden doğumun olanağı olarak insana sunulmuştur. Mutlak gerileme ölüm demektir bu yüzden bir şekilde ona direnç gösterilmelidir. Jung'a göre erkeğin dünyası

anneden çekip alınan libidodan ve kahramanı yenmekle tehdit eden regresyonun engellenmesiyle yaratılmıştır (Jung 2020).

Robinson günü yeniden görmek istiyorsa, büyüü bozması gerektiği hissine kapıldı, bu kurşuni mor yerlerde yaşam ve ölüm birbirlerine o denli yakındı ki bir anlık dikkatsizlik, hayatta kalma isteğinde en ufak bir gevşeme, bir kutuptan diğerine kaçınılmaz bir geçiş demektir (Tournier 2004, s. 89)

Çıkar çıkmaz yaşadığı deneyimini yorumlamaya girişir. Çamurda yaşadığı o yabani halin bir benzeri olup olmadığını sorgular, ya da belki yadsınmasıdır, ama her nasılsa bir şekilde çamurdaki Robinson ile adanın derinliklerine-rahmine-inen Robinson arasında bir bağ kurar. Şöyle bir fark vardır: Çamurdaki kurtuluşu yumuşak huylu kız kardeşinin imgesiyle mümkün olmuştur ancak adanın kalbindeki deneyim artık o sert ve yüce ananın imgesiyle ilişkilidir. Bu imge Robinson’u himayesi altına almış, onu köklerinden yakalamıştır. Ruhunun bu zor sınavı da önüne koyması boşuna değildir. “Ancak bu iyileştirici sınavda, annemin acı veren bir çaba -sanki bedel ödemek gibi- harcanmaksızın ilerleme olamayacağı düşüncesini buluyor gibiyim” (Tournier 2004, s. 90). İki durumda da Robinson kayıp gitmekten son anda kurtulmuş ve adadaki hayatını yeniden düşünmeye, tasarlamaya ve dönüştürmeye koyulmuştur. Bu itme eylemini gerçekleştiren yine anne imgesidir. Jung annenin itici doğası hakkında şunları söyler:

Bilinçdışının saldırısının adeta kahramanlık savaşının güç kaynağı haline gelmesi, Herakles’te de görünür. Hatta bu, anne kaynaklı arketipin görünürdeki bu düşmanlığının, kayırdığı çocuğunu özellikle en yüksek verimi ortaya koyması için kışkırtan doğa ananın bir hilesi olup olmadığını sorgulayacak kadar etkilidir (Jung 2020, s. 399).

Robinson bu içsel uyarılara rağmen inzivalarına devam eder ancak artık mağaradan ilk çıktığındaki gibi hissetmemektedir. Adadaki varlığının giderek zayıfladığını, ekinlerin solduğunu, su kaynaklarının bile kurumaya yüz tuttuğunu fark eder. Bunun adıyla kurduğu simbiyotik bağla ilintili olduğunu kavrar. Ada Robinson’a hamiledir, Robinson kendi kendini döllemiştir, ensest regresyon bir noktada kesilmelidir, aksi halde benlik kaybı gerçekleşebilir. Ensest ilişki birçok gelenekte kuraklıkla ilişkilendirilmiştir. Trajik kahraman Odisus annesiyle evlenince Thebai şehrini kuraklık ve hastalık tehdit eder.

Çocuk bekleyen annenin adetleri nasıl kurursa, Speranza da bana hamileydi ve artık üretmiyordu. Daha da kötüsü, onu kendi tohumumla lekeleyecektim. Canlı tohum, bu devasa fırında, mağarada ne korkunç bir olgunlaşmaya yol açacaktı kim bilir! (Tournier 2004, s. 92)

5. Arzu ve Aşknlık

Robinson için bu deneyim önemlidir çünkü sembolik dölleme edimi adayla kurduğu ilişkiyi başkalaştırır. Anne imgesi sevgili imgesine dönüşmüştür: Jung *anima* arketipinin önce anne biçiminde, sonra kendini anneden sevgiliye geçirdiğini aktarır (Jung, 2020). Burada artık gerileyen libido ileri atılarak yeni ifadelere kanalize edilmelidir. Ancak başkasının yokluğunda Robinson, arzusunun nesnelerinden de kopuktur. Bu kopukluğun yarattığı gerilimin üstesinden gelirken, arzunun nesnesinin aşknlığına dair yeni bir çözölme meydana gelecektir.

Aşknlık düşüncesi, Sokrates'ten beridir *arzu* kavramını eksiklik üzerinden temellendirmiştir. Rasyonalist ya da empirist, antik ya da modern felsefede arzunun bu eksik konumuyla ilgili bir konsensus mevcuttur (Schrift 2000, s. 173). İnsan, kendisinde bulunmayanı arzular. Hegel'e göre arzu, bir başkasının arzusunu arzulamaktır (Schrift 2000). Hegel'i takip eden Lacan'a göre arzu, kökensel bir dramının, yani Gerçek'ten kopuşun imgesel ikameleridir, bu yüzden nesnesi ele geçirilemez, o bireye mutlak anlamda *aşkındır* (Balkaya 2013, s. 60).

Robinson cinsel arzusunu düşünürken onun hep bir nesneye, bir dişiye, bir amaca-üremeye-yönelik işlevselleştirildiğini anlayacaktır. Onu hiçbir zaman bir oyun gibi, *kendinde* olduğu haliyle olarak deneyimlememiştir. "Cinsel istek toplumun bir değirmene, bir makinenin içine hapsetmek istediği bir seldir. Bu amaç ise neslin devamıdır" (Tournier 2004, s. 95). Deleuze ve Guattari de cinsellik konusunda benzer bir eleştirel tutum sergilerler:

Organize edilmiş beden, üreme yoluyla yeniden-üretimin nesnesidir; öznesi değil. Yeniden-üretimin tek öznesi, üretimin dairesel biçimini izleyen bilinçdışının kendisidir. Cinsellik, üremenin hizmetindeki bir vasıta değildir; bedenlerin üremesi, bilinçdışının bir öz-üretimi olarak cinselliğin hizmetindedir. (Deleuze & Guattari 2014, s. 162)

Bu içgörüyle adada dolanmaya çıkan Robinson orkidelerden ona doğru yayılan cinsel çekimlerin olduğunu duyumsar. Islaklıkları, taç yapraklarının dokusu, arıların onlarla kurduğu

ilişki; tüm bunlar artık Robinson için erotik birer sinyal olarak algılanır. *Quillaja* bitkisi geniş yaprakları ve derin bitki kanalıyla vajinal bir görünüme sahiptir. Tıpkı cinselliğini icra eden hayvanların birbirine kur yapması gibi, Robinson da çiçeğe birkaç gün boyunca kur yapar ve nihayetinde yapraklarını açıp oradan çiçekle bir birleşme yaşar. Devam eden aylarda çiçekle defalarca kez birleşir. Robinson'un libidosu artık nesnesinden geri çekilmiş ve yüzer gezer haldedir. Cinsel arzusu artık *öğesel* durumuna dönmüştür (Deleuze 2023). Sahilde uyuklarken adanın çıplaklığı onu cezbeder, şiddetli bir cinsel duyum hisseder yine; adadaki kokular, esen tatlı rüzgâr şehvetini artırır ve Robinson soyunmaya başlar, kendi bedeni ile adanın bedenini kucaklar, onda bir yarık açarak döllemeye başlar. Çok geçmeden fark ettiği pembe belen çiçeklerini adanın cinsel organı olarak algılar ve Robinson oradan adayla birleşir. Kutsal Kitap'tan neşideleri ezberler ve adaya söyler. Yer yer adada daha önce görmemiş olduğu renklerde lüffan çiçekleri görür. Bu onun adayla birleşmesinden doğal çiçekler midir? Robinson böyle olduğunu düşünür. Ada ona evlat vermiştir (Tournier 2004).

Bütün bu deneyimlerin bilinçdışı hep dişil niteliklerde ortaya çıkması tesadüfi değildir. Robinson'un benliğinin çözülmeye başlaması onu bilinçdışı katmanlarının derinliklerine ulaştırır. Bu katmanlarda erkeğin bastırdığı ya da toplumsal kabuller gereği göz ardı ettiği kalıtsal davranış örüntüleri de vardır. Jung bu örüntülere *arketip* adını verecektir (Jung, 2020). *Anima* arketipi, erkek psikolojisinin ekonomisine dahil olan ancak çoğu zaman edimselleşmemiş potansiyel enerjilerin yoğunlaştığı bir imgedir. Erkeğin dünyasında; doğaya dönüklüğün, yaratıcılığın, sezgilerin ve canlı duyguların varlık bulabilmesi için bu imgeyle temasta olması gerekir (Jung 2018). Jung'a göre insanın dünyadaki amacı mükemmelleşmek değil bütünleşmektir. Bu bütünleşme sürecinde insan, bilinçli ve bilinçdışı güçleri ortaklaşa bir anlayışla bir araya getirmelidir. Jung buna *bireyleşme* diyecektir. Jung, eksiksiz bir bireyleşmenin yalnızca doğanın bütünselliğinin bilinçli bir şekilde deneyimlenmesi sayesinde mümkün olacağını belirtir (Gökbekçin 2024) *Anima*, aşkınlık geleneğinde doğanın kaotik, değişken ve bütünleştiren Eros ilkesidir ve bu yüzden sıklıkla bastırılmıştır. Robinson'un içkinlik düzlemine yerleşebilmesi için, kendisindeki bu ilkeyle karşılaşması ve onu özümsemesi gerekir. Nitekim adayla ve çiçeklerle kurduğu ilişkide aslında kendi varlığının dişil unsurunun bir yansımasını görmek mümkündür. Bu yansıma sonradan Robinson'un bütün benliğine yayılacak ve o hem kendini hem de adayı dişil bir bütün, güneşi de bu adayı dölleyen eril bir ilke olarak deneyimleyecektir. Bu sayede Robinson'un iç dünyası ve dış dünya arasındaki soyut

zıtlıklar yerini deneyimin akışkanlığında durmadan yer değiştiren enerjilerin bütünsel ifadelerine dönüşür.

6. Cuma'nın Adaya Gelişi

Arokan yerlileri benzer bir yargılama ritüeli için yeniden adaya uğrarlar. Robinson yine temastan kaçınır ve ayini gizlice uzaktan izler. O sırada şaman da dansına başlar ve çok geçmeden birini daha gösterir fakat bu kez yerli ötekilerin onu parçalamasını beklemeden adaya doğru kaçır. Robinson bu olay karşısında dehşete düşer ve tüfeğine sarılır, sabaha kadar uyuyamaz. Robinson ertesi gün adayı- adasını- gözetlemek için çıktığında kaçmak için yaptığı gemide Arokan yerlisini köpeği Tenn ile oynarken bulur. Bu karşılaşmayı seyir defterine şöyle kaydeder: "Tanrı bana bir arkadaş yolladı. Ama kutsal iradesinin oldukça karanlık bir oyunu sonucu, onu insan sıralamasının en alt seviyesinden seçti...Zenciyle karışık bir Kızılderili!" (Tournier 2004, s. 118). Robinson'un sıyrılmış olduğu kimlikler benliğini yeniden mesken tutar. Önce silah zoruyla yerliyi alıkoyar ve ona isim vermeyi düşünür. Robinson ona bir Hristiyan ismi vermek istemez, çünkü önce bunu hak etmesi gerekecektir. Bu haliyle yerli, kazanacağı Hristiyan onuru hak etmiyordur. Hatta o tam bir insan bile değildir (Tournier 2004, s. 119). Bu yüzden ona karşılaştıkları günün adını verecektir: *Cuma*.

Robinson, Cuma'yla bir dostluk ilişkisi kurmayacaktır çünkü o *yarı-insandır*, ancak bir efendi-köle ilişkisi vuku bulacaktır aralarında. O, çok geçmeden Cuma'yı uygarlaştırmaya girişir; Cuma hızlıca İngilizceyi öğrenir, evin temizliğini yapar, keçilerden süt sağlar, sahibinin elbiselerini yamar. Bütün bunları sessizce, halinden memnunmuşçasına yapar. Robinson bir şekilde şamanın onun ruhunu almış olabileceğini bile düşünür. Cuma'nın bu halinden memnurluğu Robinson'u rahatsız eder, kölesine maaş bağlayarak biraz olsun vicdanını rahatlatmak ister. Ona Kutsal Kitabı ezberletir, kölesi de neşeli bir şekilde duaları okur fakat bu da Robinson için kutsala saygısızlıktır, bu nedenle Cuma'yı tokatlamaktan geri duramaz. Cuma ise sahibine hiç öfkelenmez; ertesi gün bütün işlerini aynı memnuniyetle yerine getirir, hatta Robinson'u uzun zamandır uğraştıran fare sorununa bile çözüm bulur, alet edevat yapmaya başlar. Robinson kendi efendiliğinde, kölesi Cuma'dan daha etkisiz bir pozisyona gerilemiş gibidir.

Aşknlık geleneğinin doğayı değersizleştiren perspektifinden bütünüyle kurtulamayan Robinson, kendindeki dürtüsellığı ve canlılığı, Cuma'nın bünyesine yansıtarak dışsallaştırır. Cuma'nın varlığı onun için tehdit midir değil midir, Robinson şüpheli bir durumda sıkışır kalır. Kimi zaman gösterdiği insanüstü güç Cuma'ya haksızlık ettiğini düşündürür ancak bazen de Cuma'nın doğal tavrı onu ürkütür, özellikle hayvanlarla olan ilişkisinde Cuma kendi türünden birine nasıl davranıyorsa öyle davranıyordur sanki. Robinson, Kutsal Kitabı sık sık okuyarak adadaki varlığının Cuma'ya benzememesi için dua eder. Cuma'nın bu gelişimi Robinson'u iyiden iyiye huzursuz eder. Seyir defterine yazdığı satırlarda hissettiği bu gereksiz antipatiyi irdeler ve şunu fark eder: Cuma her şeyi mekanik olarak eylemektedir. Onda bir irade kıvılcımı görmez, duyguları ise yalnızca köpekle oynarken ortaya çıkmaktadır, geri kalan zamanda bir robot gibidir, gözleri, elleri hayvan uzuvları gibi görünür. "Sömürgeci, sömürge halkından bahsederken zoolojik terimler kullanır" (Fanon 2021, s. 47).

Hegel'in *Tinin Fenomenolojisi*'nde geliştirdiği efendi-köle diyalektiği, Robinson ve Cuma'nın karşılaşmasını anlamak açısından aydınlatıcıdır: Hegel'e göre her bilinç, kendi-için vardır ve kendisinin dışındaki dünya kendindedir, yani onun olumsuzlaması olarak, o olmayan olarak vardır. Bilinç, bu yalıtılmış halinde doğayı kendi varlığını sürdürmek için kullanır, onu şey kılar: Acıktığında yiyeceğini kendisi bulur, her işini kendisi yapar. Kendisi gibi olan diğer bilinçler de bu halde var olurlar. Bilincin özbilinç olarak ortaya çıkabilmesi için, bir başkasının tanınma edimiyle nesnel olarak bir gerçeklik kazanması yani iki ayrı bilincin bir dolayım ilişkisine girmesi gerekir. Karşı karşıya gelen iki bilincin bu tanınma istenci, taraflardan birinin kendi hayatından vazgeçebilecek kadar güçlü olmasıyla ölüm kalım savaşına dönüşür (Kojève, 2001). Bu savaşta muzaffer olan kişi efendi, karşıısındaki de köle olmak durumundadır. Köle, efendinin özbilincinin kurucu unsuru olarak yerini almış ancak kendisinin bilincine varmayı ıskalamıştır, o henüz *tanınmayandır*. Ancak efendi köleyi öldürmez; efendinin köleyi ortadan kaldırması, kendi nesnel geçerliliğini de ortadan kaldıracaktır, bu yüzden ilişkinin sürdürülmesi gerekir. Efendi hem özbilincini dolayım sayesinde elde eder, hem de bir zevk ve sefa haline yerleşir çünkü artık doğadaki işlerini onun yerine bir başkası yapabilecektir.

Demek ki, hasmını öldürmek, Mücadele eden insanın hiçbir işine yaramaz. Bu insanın, hasmını "diyalektik" olarak ortadan kaldırması (aşması) gerekir. Yani hasmına hayatı ve bilinci bırakması, ama onun sadece özerkliğini tahrip etmesi gerekir. Onu, kendisine karşıt ve kendisine karşı eylemde bulunan

olması bakımından ortadan kaldırması gerekir. Başka bir deyişle, onu köleleştirmesi (kullaştırması) gerekir (Kojève 2001, s. 92)

Ancak efendi, kölesini köle olarak gördüğü ve onu tanımadığı için, bu tek taraflı biri ilişkidir. Bu gerçek bir tanınma olamaz, çünkü köle, bir şeydir, bir bilinç değildir (Kojève 2001, s. 97). Efendi, kendi tembelliğinde var olurken, kölenin emeği, onu doğayla *bütünleştirir* ve köle tam da bu nedenle gelişmenin, kendini aşmanın öznesi haline gelir. ‘Efendi, Köleyi şey ile kendisi arasına koyarak, bu yolla kendine şeyin yalnızca bağımlı yanını alır ve ondan yalnızca yararlanır; bağımsızlık yanını ise onun üzerinde çalışan Köleye bırakır’ (Hegel 2022, s. 83). Efendi, ise yalnızca köleye bağımlı biridir. ‘Doğal, verilmiş ve işlenmemiş Dünyada Köle, Efendinin kölesidir. Çalışmasıyla dönüşüme uğramış tekniğin Dünyasında ise, mutlak Efendi olarak hüküm yürütür-ya da en azından, bir gün hüküm yürütecektir.’ (Kojève 2001, s. 101).

7. Adadaki Patlama ve Düzenin Dağılması

Cuma arada sırada Robinson’un emirlerine itaatsizlik gösterir. Bunlar zararsız ufak tefek tembellikler ve bazı alışkanlıklardır. Sahibinin piposunu gizlice içmek bunlardan bir tanesidir. Cuma, Robinson’un adada dolaştığı bir gün gizlice pipo içmek için mağaraya iner. Oranın bir bölümüne Robinson daha önceden barut yerleştirmiştir. Pipoyu içmeye başladıktan kısa süre sonra adada büyük bir patlama gerçekleşir. Robinson bu anları hayal meyal hatırlar. Uyandığında bedenini hareket ettiremediğini, Cuma’nın ise başında bekleyip ona gülümsediğini fark eder. Cuma’nın neden olduğu bu patlama Robinson’un ısrarla kurmaya çalıştığı uygarlığı artık imkânsız hale getirir. Robinson hayal kırıklığını pek umursamaz çünkü içten içe aslında bu düzen takıntısı onun bütün enerjisini çalmış ve onu yormuştur. Artık adadaki yaşamını olageldiği biçimiyle yaşamak zorunda kalması gizlide gizliye dilediği arzusudur. Patlama yüzünden sakallarını kesmiştir ve ona ataerkil görünümlü ‘Allah Baba’ yönünü kaybettirmiştir. (Tournier 2004, s. 155)

Nekahet dönemi Robinson için Cuma’yı keşfetmesinin olanağını vermiştir. Onun canlı gözleri, yaralarının hızla iyileşmesi, öldürdüğü tekenin tüylerinden yaptığı çalgı, her biri önceden tiksiniyor yaklaştığı Cuma’nın güzelliğini, dirimselliğini ve yaratıcılığını ona göstermiştir.

Kendisi ise zayıf ve yaşlıdır. Artık düzen fikrinden de vazgeçmiştir. O artık yalnızca doğan güneşe selam durarak huzur bulandır.

Robinson uzun zamandır ortalıkta görünmeyen defterini bir çukurun dibinde bulur. Patlamadan beridir hiçbir şey yazmamıştır. Güneş onun için artık kutsallaşmıştır, yazılarında ona yakarır, ruhunu arındırmasını ister ve hatta onu Cuma'ya benzer kılması için yalvarır. Bir heretik mi olmuştur? “Bazı paganların kapıldığı güneş kültüne mi dönmek üzereyim? (Tournier 2004, s. 183). Ona göre sadece *ilksel* hale dönmüş ve selameti doğanın temel güçleriyle kurduğu ruhani birlikte bulmuştur. Saf içkinliktir bu. Önceleri adayla kurduğu ilişkide dölleyen konumundayken, şimdi güneş tarafından döllenen o olmuştur. Güneşin hareketlerine olan yoğunlaşması zamansal algısını da değiştirir. Patlamadan sonra yıkılan takvim direğinin yenisini de yapmadığı için artık zamanın lineer akışından kopmuş, döngüsel bir akışa yerleşmiştir.

Bundan böyle benim için çember öylesine daraldı ki an ile karışıyor. Döngüsel hareket o kadar hızlandı ki artık hareketsizlikten ayırt edilmiyor. Bu yüzden günlerim dikeldi denilebilir. Artık birbirlerinin üzerine devrilmiyorlar. Dikey olarak ayakta duruyorlar ve özlerinde var olan değerleriyle, gururla kendilerini gösteriyorlar. Ve gerçekleştirilmekte olan bir planın art arda gelen basamaklarından ayırt edilmedikleri için, birbirlerine o kadar benziyorlar ki belleğimde üst üste biniyorlar ve bana, hep aynı günü yaşıyormuşum gibi geliyor” (Tournier 2004, s. 177)

Seyir defteri Robinson'un yaşadığı tinsel dönüşümlerin tutanağına dönüşür. Adaya geldiği günden beridir yaşadığı bütün talihsizlikleri yazgısının bir gereği olarak olumlar. Aksilikler bile büyük bir planın parçasıdır. Örneğin su saatini sekteye uğratması onun vali kişiliğinden duyduğu yılgınlığın bilinçdışı sonucudur. Cuma'nın adayı patlatması bile şu an deneyimlediği sonsuzluğun topraktan dışarı atılmasıdır. Robinson içkinlik düşüncesine artık iyice yerleşmiştir çünkü adayı ve Cuma'yı artık kendine referansla algılamaz. Onlar gizemlerini bütünüyle ona açmayan ve Robinson'un bakışıyla kapsanmayacak denli zengin olan varlıklardır. Cuma'nın bedeni, duruşu, yürüyüşü ve rengi, her biri Robinson için ayrı bir hayret kaynağına dönüşür. Bir başka keşif ise Tenn'in koku alma duyusudur, onun rüzgârın yönüne göre hareket etmesini, aldığı kokuları ayırt etme yeteneğini hayranlıkla seyreder. Ona göre bu duyum insandaki görme duyusuna eşdeğer bir kesinlikte veri sağlar. Robinson öznelliğinin bütün projeksiyonlarını geri çeker, bunu yaparken kendindeki karanlık yönleri keşfeder ama aynı zamanda da geri çekme

sürecinin sonunda Cuma'daki hayranlık verici unsurların da farkına varır. "Cuma bende aynı anda acıma, nefret, hayranlık ve korku uyandırmıyorsa, acımamı ve nefretimi, hayranlığımı ve korkumu ne yapardım? (Tournier 2004, s. 181). Öyle ki Robinson, Cuma'nın denizde yıkıldığını görünce aklından tek bir sözcük geçer: *Venüs güzelliği*. Bu ona gemideyken bakılan tarot falını hatırlatır. Falcı Van Dyssel şöyle buyurmuştur: "İşte Ermiş'i deliğinden çıkaracak olan şey! Venüs'ün ta kendisi sulardan doğarak yetki alanınıza ilk adımlarını atıyor." (Tournier 2004, s. 7).

Robinson'un tekamülü tamamlanmıştır artık ve kaderin cilvesi olarak tam da o zamanlarda İngiliz gemicileri *Whitebird* adlı gemiyle adaya ayak basar. Robinson onlardan buradaki macerasını gizler. Onlara birkaç yıl önce batmış bir gemiden buraya savrulduğunu söyler. Gelenler Robinson'un adını getirdiği gemiyi hiç duymadıklarını bildirirler. Cuma da bu sırada misafirlere büyük bir ilgi gösterir, onların yüklerini sırtlanır. Gemide Miço adlı bir çocuk da vardır, haylaz ve işe yaramazdır. Robinson, başta gemicilerle geri dönmeyi düşünmüştür ancak onların kabalığını, vurdumduymazlığını, haniyse vahşiliğini gördükten sonra bundan vazgeçer. Adaya döndüğünde ise Cuma'nın onlarla gitmiş olduğunu anlar. Yaşadığı hayal kırıklığının etkisiyle mağaraya dönmek isteyen Robinson orada Miço'yu görür. Çocuk Miço, gemiden kaçıp adaya, Robinson'un yanına yerleşmiştir.

Sonuç

Michel Tournier, romanında *Robinson Crusoe* anlatısının çerçevesini alarak eleştirel bir yeniden yazımına girişir. Yazarın, İkinci Dünya Savaşı'ndan sonra özellikle bu romanı yazması rastlantı değildir; sömürgeciliğin tarihsel çelişkileri dünyayı cehenneme çevirmiş, onun kod bozumunu mümkün kılacak eleştiri sanatın ve edebiyatın olanakları sayesinde hayat bulmuştur. Tournier'in, 20.yüzyılın felsefi akımlarından, psikanalizden, yapısalcı dilbilimden etkilenerek geliştirdiği anlatısının çok yönlülüğü eleştirisinin kapsamlılığını genişletir.

Köle ticareti yapmak için okyanuslara açılan Robinson bir gemi kazası sonucunda ıssız bir adaya düşer. Enkazdan çıkardığı malzemelerle hayatta kalmaya çalışır. Yalnızlıktan benliğini kaybetmeye yaklaştığında ise kendi geçmişinin kurallarına tutunarak adayı biçimlendirir. Batı dünyasının doğayı araçsal kılan *aşkını* bakışı onun sermayesidir. Bu bakışın içerimleri tarih

boyunca sayısız felakete neden olan insan-merkezli ahlaki ve kültürel imperatiflerden oluşmaktadır. İnsan, aşkınlıkçı gelenekte doğanın üstüne çıkan, tanrısal bir varlık olma onurunu taşıdığı için doğa onun için yalnızca araçsal bir düzlemdir. Sömürgeciliğin ve insan-merkezli epistemolojilerin çıkış noktası işte bu yüceltmenin perspektifinden zuhur etmiştir. Fakat Robinson'un yaşadığı birtakım problemler adadaki aşkınlıkçı yapıyı sürekli istikrarsızlaştırır. Başlarda direnç gösterse bu problemlerden sonra artık eskisi gibi olamayacağını anlayacaktır. Robinson'un adayla kurduğu ilişki kendi ruhsal katmanlarına yaptığı yolculuğun mahiyetini belirleyecek, onu dönüştürecek ve kuşanmış olduğu Batılı, erkek, beyaz ve hükümdar zırhını üzerinden atmasına ve daha organik, daha bütüncül ve yerleşik bir benlik imgesi kurmasına olanak verecektir. Özellikle adaya gelen Cuma'dan sonra Robinson bedenini, cinselliğini, ötekini, kutsalı ve güzeli yeniden keşfedecek ve 28 yıl sonra adaya gelen İngiliz gemicilerle medeniyete dönmeyi reddedecektir.

KAYNAKÇA

- Adaçay, P. D. (2018). *İktisadi Düşünceler Tarihi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları .
- Arslan, A. (2023). *İlkçağ Felsefe Tarihi 2* (3.Baskı b.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Aysevener, K. (2015). *Tarih Felsefesi* (1.Baskı b.). İstanbul: Say Yayınları.
- Balanuye, Ç. (2008). BEDEN VE AŞKINLIK. *FLSF Felsefe ve Sosyal Bilimler Dergisi*, s. 49-59.
- Balanuye, Ç. (2020). *Naturans Yeni Bir Ontolojiye Doğru*. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Balkaya, D. (2013). *Özerk Dil Dizgesinden Lacan'ın Simgesel Düzenine*. Konya: Çizgi Kitabevi.
- Cevizci, A. (2015). *Felsefe Tarihi* (6.baskı b.). İstanbul: Say Yayınları.
- Cornford, F. M. (2021). *Platon'un Kozmolojisi*. İstanbul: Albaraka Yayınları.
- Çanakçı, M. (2018). Daniel Defoe'nun "Robinson Crusoe" ve Michel Tournier'nin "Cuma ya da Pasifik Arafı" Eserlerine Metinlerarası Bir Yaklaşım. s. 2 .
- Defoe, D. (2010). *Robinson Crusoe*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Deleuze, G. (2017). *Fark ve Tekrar* (1. Baskı b.). (B. Y. Koyuncu, Çev.) İstanbul: Norgunk Yayınları.
- Deleuze, G. (2023). *Anlamın Mantığı*. (H. Yücefer, Çev.) İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (2014). *Anti-Ödipus*. Ankara: Bilim ve Sosyalizm Yayınları.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (2023). *Bin Yayla : Kapitalizm ve Şizofreni 2*. (E. Sünter, Çev.) İstanbul: Norgunk Yayıncılık.
- Deleuze, G., & Guattari, F. (2023). *Felsefe Nedir?* (T. Ilgaz, Çev.) İstanbul: YKY.
- Descartes, R. (2004). *Yöntem Üzerine Konuşma*. (R. Minareci, Çev.) İstanbul: Morpa Kültür Yayınları.
- Fanon, F. (2021). *Yeryüzünün Lanetlileri*. İstanbul: İletişim Yayınları.
- Fordham, F. (2001). *Jung Psikolojisinin Ana Hatları* (5.Baskı b.). (A. Yalçın, Çev.) İstanbul: Say Yayınları.
- Gökbekçin, T. (2024). *Ruhum Neredesin*. İstanbul: Destek Yayınları.
- Gözel, Ö. (2018). *Varlıktan Başka*. İstanbul: Ketebe Yayınları.
- Harman, C. (2021). *Halkların Dünya Tarihi*. (U. Kocabaşoğlu, Çev.) İstanbul: Yordam Kitap.
- Hegel, G. (2022). *Tinin Görüngübilimi*. (A. Yardımlı, Çev.) İstanbul: İdea Yayınevi.

- İzmir, M. (2013). *Öznenin Diyalektiği* (1.Baskı b.). Ankara: İmge Kitabevi.
- Jung, C. G. (2016). *Analitik Psikoloji Üzerine İki Deneme*. (İ. H. Yılmaz, Çev.) İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Jung, C. G. (2018). *Seçme Yazılar* (1.Baskı b.). İstanbul: Alfa Yayınları.
- Jung, C. G. (2020). *Dönüşüm Sembolleri* (2.Baskı b.). (F. G. Gerhold, Çev.) İstanbul: Alfa Yayınevi.
- Kojeve, A. (2001). *Hegel Felsefesine Giriş*. (S. Hilav, Çev.) İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Lacan, J. (2013). *Psikanalizin Dört Temel Kavramı* . İstanbul: Metis Yayınları.
- Lewis, M., & Staehler, T. (2020). *Fenomoneoloji* (2.baskı b.). (Kolektif, Çev.) Ankara: Fol Kitap.
- May, T. (2017). *Deleuze Bir Birey Nasıl Yaşayabilir ?* (S. Çalcı, Çev.) İstanbul: Kolektif Kitap.
- Schrift, A. D. (2000). Spinoza, Nietzsche, Deleuze: An Other Discourse of Desire. A. D. Schrift içinde, *Philosophy and Desire* (s. 173). New York: Routledge.
- Smith, D. W. (2003). Deleuze and Derrida, Immanence and Transcendence. *Two Directions in Recent French Thought*, s. In Paul Patton & John Protevi (Ed.), Between Deleuze and Derrida (pp. 46-66).
- Spinoza, B. (2012). *Ethica Geometrik Yöntemle Kanıtlanmış ve Beş Bölüme Ayrılmış Ahlak*. (Ç. Dürüşken, Çev.) İstanbul: Kabalcı Yayınevi.
- Tezcan, V. (2023). ATEİST BİR FİLOZOF İÇKİNCİ BİR ONTOLOJİ: DELEUZE'DE YARATICI İNSAN. *ESAM Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, s. 4(2), 145-159. <https://doi.org/10.53662/esamdergisi.1364215> adresinden alındı
- Tournier, M. (2004). *Cuma ya da Pasifik Arafı*. (M. Ece, Çev.) İstanbul: Ayrıntı Yayınları.
- Yaylı, H., & Yaslıkaya, R. (2015, Temmuz). İnsan Doğa İlişkisi Tasarımında Radikal Dönüşüm: Derin Ekoloji. *International Journal of Science Culture and Sport (IntJSCS)*, s. 455.
- Zizek, S. (2015). *İdeolojinin Yüce Nesnesi*. (T. Birkan, Çev.) İstanbul: Metis Yayınları.